

حکم تکسب از پایان‌نامه‌نویسی از منظر فقه امامیه و حقوق ایران^۱

علمی - مروری

سیده فاطمه طباطبائی *

فائزه سلیمانی پور **

چکیده

امروزه مسأله‌ی خرید و فروش پایان‌نامه عواقب زیان بخش متعددی به نظام آموزش و پژوهش کشور تحمیل می‌کند. بنابراین جهت رفع این معضل ضروری است آراء چندی از فقهای معاصر امامیه پیرامون تکسب از پایان‌نامه‌نویسی جمع‌آوری، حکم تکلیفی و وضعی آن تخریج و جایگاه آن در حقوق ایران تبیین گردد. در این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی نتایج حاکی از آن است که طبق نظر فقهای معاصر در صورتی که طبق مقررات، تألیف پایان‌نامه از وظایف دانشجو می‌باشد، واگذاری و تألیف آن برای دیگری و کسب درآمد از آن، جایز نیست و مستحق اجرت نیز نمی‌باشد. با استناد به آیات و روایات دال بر وجوب تبعیت از قانون، وجوب عدل و انصاف، حرمت اعانه بر اثم، حرمت دروغ و حرمت تزییع حقوق دیگران و ادله عقلی وجوب حفظ نظام و حرمت اخلاص به آن و تقلب، حکم تکلیفی آن حرام می‌باشد. از آن جا که از مصادیق معاملات است لذا مصداق اکل مال به باطل است، بنابراین تصرف در مال کسب شده حرام و کسب درآمد از این طریق جایز نمی‌باشد. در حقوق ایران نیز، مقتن این عمل را تحت عنوان تقلب، جرم انگاری نموده‌است.

کلید واژه‌ها:

حکم تکلیفی، حکم وضعی، تکسب، پایان‌نامه‌نویسی، حقوق ایران.

۱- تاریخ وصول: (۱۴۰۱/۰۷/۱۲) تاریخ پذیرش: (۱۴۰۱/۱۰/۲۱)

* دانشیار گروه الهیات، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. (نویسنده مسؤول)

fatabatabae@uk.ac.ir

** کارشناس ارشد الهیات، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

۱- مقدمه

پروژه‌های تحقیقاتی تحصیلات تکمیلی بخش اعظمی از پژوهش‌های جامعه را پوشش می‌دهند که علاوه بر افزایش سطح علمی کشور می‌تواند در رفع چالش‌های پیش‌روی جامعه نقش موثری را ایفا کند. اما امروزه جامعه علمی کشور با چالش واگذاری تدوین پایان‌نامه به افراد و مؤسسات مواجه شده‌است که آسیب‌های زیادی را به سیستم آموزش و پژوهش کشور تحمیل می‌نماید. یکی از راه‌حل‌های قابل اعتناء در رفع معضلات جامعه اسلامی مراجعه به شرع مقدس می‌باشد تا با تمسک به قوانین الهی جلوی آن معضلات گرفته شود. تحقیق پیش رو جهت پیشگیری و رفع این چالش در صدد تبیین حکم شرعی تکسب از پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران می‌باشد، تا حکم شارع مقدس در مورد آن استخراج و استنباط گردد که بتوان گامی مهم و مؤثر در جهت ارتقای آموزش و پژوهش جامعه بردارد.

در این زمینه پژوهش بستانی، فاطمه (۱۳۹۲) با عنوان "نگاهی اخلاقی به مسأله پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران، یک بی‌اخلاقی سه ضلعی" و همچنین پژوهش کاظمی، عباس و اصغری، زهرا (۱۳۹۸) با عنوان "نگاهی به پدیده پایان‌نامه‌نویسی در ایران" و نیز پایان‌نامه علی نیا فیض آبادی، شیما (۱۳۹۸) تحت عنوان "حقوق مالکیت فکری در پرتو نظام حقوقی ایران با تاکید بر قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی مصوب ۱۳۹۶" مشاهده شد. اما پژوهش پیش رو به بررسی فقهی و حقوقی حکم تکسب از پایان‌نامه‌نویسی پرداخته‌است و در صدد جمع‌آوری آراء فقهای معاصر شیعه پیرامون حکم تکلیفی و وضعی تکسب از پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران، استخراج و استنباط حکم شرعی آن با استناد به مبانی فقه شیعه و تبیین جایگاه آن در حقوق ایران می‌باشد و از این جهت با تحقیقات مذکور متفاوت‌است. در این راستا با روش توصیفی-تحلیلی به پاسخگویی به سوالات ذیل می‌پردازد:

۱- حکم تکلیفی تکسب از پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران چیست و آراء فقهای شیعه معاصر پیرامون آن چه می‌باشد؟

۲- حکم وضعی تکسب از پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران چیست و آراء فقهای شیعه معاصر پیرامون آن چه می‌باشد؟

۳- تکسب از پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران در حقوق موضوعه ایران چه جایگاهی دارد؟

۱- حکم تکلیفی تکسب از پایان نامه نویسی

نگارش پایان‌نامه از این نظر که فرصت مناسبی را فراهم می‌سازد تا دانشجو بتواند در طول دوره تحصیلی با چگونگی انجام تحقیق آشنا شود دارای اهمیت است (کلاهی و همکاران، ۱۳۸۲، ۱۲). پایان‌نامه یا رساله فرصتی مناسب برای دانشجو فراهم می‌کند تا با وسعت اطلاعات، توان جست‌وجوگری، تفکر عمیق، قدرت انتقاد، توانایی مسأله‌یابی و مسأله‌نگری و به کارگیری روش‌شناسی مناسب، موضوعی را مورد کاوش قرار دهد و به نتیجه رساند (پورشافی، ۱۳۹۳، ۳۸). دانشجو را دست کم در یک جنبه از موضوع حرفه‌ای یا آکادمیک، ماهر می‌سازد (فدایی عراقی، ۱۳۷۴، ۷۹). افزون بر خدمت به توسعه‌ی علمی کشور می‌تواند در ارائه راه حل‌ها برای برون‌رفت از چالش‌های فرا روی کشور مؤثر باشند و نه تنها موجب کسب اعتبار، بلکه برای مردم ثروت ملی به ارمغان بیاورند (شریفی و اوحدی، ۱۳۹۲، ۳).

پایان‌نامه برای استادان نیز حائز اهمیت است. برخی استادان راهنما هدایت پایان‌نامه را با کسب انگیزه موقعیت و اعتبار از طریق تربیت دانشجویان محقق و موفق بر عهده می‌گیرند و برخی دیگر ممکن است تحقیق گسترده‌ای را آغاز کنند که برخی از همکاران آن پژوهش، دانشجو یا دانشجویانی از دوره کارشناسی یا ارشد باشد (نیلی و همکاران، ۱۳۸۶، ۱۱۳). از طرفی سودجویانی که پایان‌نامه‌نویسی را به عنوان حرفه خود برگزیده‌اند باعث تحمیل آسیب‌هایی به نظام آموزشی و پژوهشی جامعه می‌شوند از جمله آن‌ها عبارتند از: افزایش تعداد افراد واجد مدرک و شرایط تصدی شغل‌ها، عدم شایسته‌سالاری و عدم اعتماد به توانایی‌های ظاهری افراد (بستانی، ۱۳۹۲، ۳۸)، شیوع پدیده تقلب، فقدان صداقت علمی، رواج مشاغل کاذب (پوربافرانی و همکاران، ۱۳۹۹، ۶۰)، اعتماد بیش از حد به کار دیگران، عدم بکارگیری تفکرات خود، فقدان مهارت‌های تحلیلی و انتقادی، تحقیقات ناکافی، یادداشت‌برداری ضعیف، عدم اطمینان به خود (حسن پور، ۱۳۹۷، ۷۴). با عنایت به فوائد و نتایج پایان‌نامه متأسفانه بعضی تحقیق و تدوین پایان‌نامه را به دیگران و یا موسسات می‌سپارند که باعث نقض این اهداف و تباه شدن منافع آن گردد. لذا شایسته است حکم تکلیفی تکسب از این طریق استنباط شود.

احکام تکلیفی عبارت است از بایدها و نبایدهای الزامی و غیرالزامی که به طور مستقیم مرتبط با فعل

مكلف است و به پنج نوع واجب، مستحب، حرام، مکروه و مباح تقسیم می‌گردد (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۲ ق، ۵، ۷۲۳). در ذیل آراء فقهای معاصر پیرامون حکم تکلیفی تکسب از پایان‌نامه‌نویسی از طریق استفتاء تجمیع و حکم تکلیفی آن با تمسک به مبانی فقهی شیعه استنباط و استخراج شده‌است.

۱-۱- آراء فقهای معاصر پیرامون حکم تکلیفی تکسب از پایان نامه نویسی

طبق نظر فقهای عظام معاصر، نوشتن پایان نامه برای دیگری اگر در حد راهنمایی، مشاوره^۱، همکاری و کمک به دیگری در تحقیق و جمع آوری مطالب آن باشد اشکال ندارد.^۲ ولیکن بطور کلی کیفیت تألیف پایان‌نامه تابع قوانین و مقررات مربوطه است؛ اگر طبق مقررات، پایان نامه باید توسط خود دانشجو تألیف شود، واگذاری آن به دیگری جایز نیست، همچنان که تألیف آن برای دیگری جایز نخواهد بود.^۳ بعضی آن را حرام دانسته‌اند.^۴

۱-۲- ادله حکم تکلیفی

جهت استخراج حکم تکلیفی تکسب از پایان‌نامه‌نویسی به آیات، روایات و ادله عقلی ذیل می‌توان استناد کرد:

۱-۲-۱- آیات و روایات

با تمسک به آیات ذیل می‌توان حکم تکلیفی تکسب از پایان‌نامه‌نویسی را استنباط و استخراج نمود

۱-۲-۱-۱- آیات دال بر وجوب تبعیت از قوانین و مقررات الهی

خداوند تبارک و تعالی منبع قوانین را قرآن دانسته آن جا که می‌فرماید: «انا انزلنا الیک الكتاب بالحق

۱. استفتاء از حضرات آیات بیات زنجانی، مکارم شیرازی.

۲. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی دوزدوزانی.

۳. استفتاء از حضرات آیات خامنه‌ای، نوری همدانی، مظاهری، مکارم شیرازی.

۴. استفتاء از حضرات آیات بیات زنجانی، علوی گرگانی، مدرسی، دوزدوزانی، صافی گلپایگانی.

لتحكم بين الناس بما أراک الله ... (نساء: ۱۰۵): همانا ما این کتاب را بحق بر تو نازل کردیم تا میان مردم به آن چه خدا (از طریق وحی) تو را آموخته و نشان داده، داوری کنی...» در قرآن کریم آیات بسیاری به روشنی حق قانونگذاری را از آن خالق هستی می‌داند و بر پیروی از دستورات الهی و رعایت قوانین الهی تأکید ویژه دارد آن جا که می‌فرماید: *ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ* (جاثیه: ۱۸): آنگاه تو را بر شریعت و آیین حقی قرار دادیم پس، از آن پیروی کن و از هوس‌های کسانی که آگاهی ندارند پیروی مکن.

همچنین خداوند متعال در آیه دیگر می‌فرماید: «اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولی الامر منکم (نساء: ۵۹): اطاعت کنید خدا و اطاعت کنید پیامبر خدا و صاحبان امر را»، که تنها قانون لازم‌الاتباع برای بشر را در این آیه قانونی می‌داند که از جانب پروردگار باشد و مراجع واقعی مسلمین را در مسائل مختلف دینی و اجتماعی مشخص ساخته است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ ش، ۴۳۴). چرا که او تنها به حق محض و عدل خالص حکم می‌کند (طبرسی، بی تا، ۴، ۳۲۵ و ۳۲۶). همچنین خداوند متعال (نساء: ۶۵) انسان را به پذیرش حکم پیامبر گرامی ملزم می‌نماید و از او رضایت به حکم و قانون الهی را می‌طلبد (طبرسی، بی تا، ۵، ۲۱۷). و حکم رسول را، حکم خدا می‌داند (طباطبایی، ۱۳۷۴ ش، ۱۵، ۲۰۲، ۲۰۳). در این راستا امام و مجری قانون الهی نیز همانند پیامبر الهی باید بر طبق قوانین عادلانه الهی حکمرانی نماید و مسلمان نیز ملزم به اطاعت و پیروی از قوانین الهی و امام عادل می‌باشد. در روایت نیز از رسول خدا (ص) آمده است: «یک لحظه‌ی امام عادل از عبادت هفتاد سال برتر است (کلینی، ۱۳۶۳ ش، ۷، ۱۷۵). از آن جا که اسلام طرحی کلی، جامع، همه‌جانبه و حاوی همه طرح‌های جزئی و کارآمد در همه موارد است (مطهری، ۱۳۶۹، ۲۵)، رابطه‌ی بین انسان و خدا و نیز بین انسان‌ها و یا جوامع را عادلانه تنظیم و تثبیت می‌سازد (موسوی خلخالی، ۱۳۸۰، ۵۲۳)، این مهم را در قالب حکومت اسلامی قابل پیاده‌سازی می‌داند که در عصر غیبت، فقیه جامع‌الشرایط عهده‌دار آن می‌باشد. از این رو حکومت در اسلام به مفهوم تبعیت از قانون الهی است و یگانه حکم و قانونی که برای مردم متبع و لازم‌الاجراست، همان حکم و قانون خداست (خمینی، ۱۳۹۲ ش، ۴۴) که در قوانین ثابت و دائمی‌اش، احکام انواع قراردادهای و معاملات اقتصادی را که نظر شارع مقدس اسلام از وضع آن‌ها اصلاح امور مربوط به زندگی دنیوی انسان‌ها می‌باشد؛ مانند بیع و غیره (مروج، ۱۳۷۹، ۵۰۰) بیان داشته است، حکومت اسلامی نیز این ضوابط را در معاملات خویش به کار می‌گیرد و تبعیت از قانون را برای امت اسلامی لازم می‌داند و نگهبان اجرای صحیح آن به شمار می‌رود (مومن قمی، ۱۳۸۷، ۷۳). هر قانونی که بخواهد الزام‌آور باشد بایستی در سه مرحله قانون‌گذاری، نظارت بر اجرای قوانین و مرحله اعمال مجازات دارای جامعیت و فراگیری باشد (آهنگران و

حق نواز، ۱۳۹۵، ۲۷). در قوانین مدنی جمهوری اسلامی ایران اصول و قواعدی پیروی شده است که فقه امامیه از آن متابعت کرده است (امامی، بی تا، ۱، ۱۶). در اصل چهارم قانون اساسی آمده است که: کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقصا، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی، و غیر اینها باید براساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق یا عموم همه اصول قانون اساسی و قوانین و مقررات دیگر حاکم است و تشخیص این امر بر عهده فقهای شورای نگهبان است. لذا مخالفت با قوانین و مقررات دولت اسلامی که به طور مستقیم توسط مجلس شورای اسلامی وضع شده و مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفته‌اند و یا با استناد به اجازه قانونی نهادهای مربوطه وضع شده‌اند، برای هیچ کس جایز دانسته نشده است (خمینی، ۱۳۸۱ ش، ۹۹۲). پایان نامه نویسی برای دیگران طبق ماده واحده قانون پیشگیری و مقابله با تقلب، خلاف قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران می‌باشد و مشمول مجازات‌های معین می‌باشد. بنابراین از آن جا که تألیف پایان نامه، تابع قوانین و مقررات مربوطه است.^۱ چنانچه تخلف از قوانین باشد.^۲ یا خلاف مقررات مربوطه باشد، واگذاری و تألیف آن به شخص دیگر جایز نخواهد بود.^۳ در نتیجه بعضی از فقهاء بر این عقیده‌اند که تکسب از پایان نامه بر خلاف موازین قانونی و بر خلاف نظر اساتید و امتحان‌گیرندگان است.^۴ و نیز خلاف قوانین اجتماعی و اخلاقی است.^۵ لذا حرام می‌باشد.

۲-۱-۲-۱- آیه دال بر حرمت اعانه بر اثم

در آیه ۲ سوره مبارکه مائده، آمده است: «و تعاونوا علی البر و التقوی و لا تعاونوا علی الاثم و العدوان: خداوند متعال فرموده است که یکدیگر را در کار نیکو یاری کنند و آن کاری است که خداوند به آن‌ها امر فرموده و از آن چه نهی شان کرده دوری کنند، و آن‌ها را از کمک به یکدیگر در گناه نهی کرده است (طوسی، بی تا، ۳، ۴۲۷). این آیه حمل بر معنای عام می‌گردد و شامل هر بر و تقوا و هر اثم و عدوان می‌شود (طبرسی، ۱۴۱۲ ق، ۱، ۳۱۰). ظاهر آیه کریمه جمله «وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَی الْاِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ» را بر هر حرکتی که با نیکی و

۱. با توجه به خلاء پژوهشی و عدم وجود مکتوبات موقف در زمینه تکسب از پایان نامه نویسی به استفتاء چندی از فقهای عظام معاصر شیعه جهت تدوین و جمع بندی نظرات ایشان همت نموده و در این راستا حکم تکلیفی و حکم وضعی تکسب از پایان نامه نویسی، از دیدگاه فقهای معاصر امامیه تبیین و مستدلاً مورد مذاقه، استنباط و استخراج قرار گرفت که اسناد آن در دست نویسندگان موجود می‌باشد. ارجاعات به دیدگاه مراجع عظام در پاورقی با ذکر نام مرجع عالی قدر صورت گرفته است: حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای.

۲. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی نوری همدانی.

۳. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی مظاهری.

۴. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی علوی گرگانی.

۵. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی دوزدوانی.

پیشرفت تضاد دارد، تطبیق می‌نماید (معنیه، ۱۴۲۴، ۳، ۹). خدای سبحان بعد از آنکه از اجتماع " بر اثم " و " عدوان " نهی فرمود و نهی خود را با جمله: " وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ " تاکید می‌نماید (طباطبائی، ۱۳۷۴، ۵، ۲۶۶). در مذمت و توبیخ اعانه بر اثم و عدوان از پیامبر (ص) منقول است که: کسی که شلاقی را در دست ظالم قرار دهد... این فرد همیشه در جهنم خواهد بود (ابن بابویه، ۱۳۶۳، ۵، ۴، ۱۷). بنابراین اجتماع و کمک به اثم و عدوان مورد نهی پروردگار می‌باشد و از آنجا که پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران منجر به اختلال در سیستم آموزش و پژوهش جامعه شده و از طرف دیگر خیانت در حق دانشجو است چرا که این مهم را نمی‌آموزد و نیز منتهی به عمل دروغ و تضییع حقوق دیگران می‌شود و همچنین با پیشرفت علمی فرد و اجتماع در تضاد است و تمامی این اعمال از مصادیق معاصی و گناهان محسوب می‌شود؛ بنابراین طبق این آیه شریفه تعاون و همکاری در انجام آن مورد نهی خداوند متعال است و نهی دال بر عدم جواز و حرمت تکسب از پایان‌نامه‌نویسی می‌باشد. در نتیجه عدم مشروعیت و عدم جواز تکسب از پایان‌نامه‌نویسی استنباط می‌گردد. بنابراین طبق نظر بعضی از فقهاء پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران مصداق کمک بر گناه (اعانه علی الاثم) می‌باشد و کاری است حرام^۱.

۳-۱-۲-۱- آیات دال بر حرمت دروغ

خداوند متعال در قرآن کریم (نحل: ۱۰۵) دروغگو را بی‌ایمان می‌شمارد و هدایت خویش را از دروغگو برداشته است آنجا که می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ» (زمر: ۳) قطعاً خدا آن کس را که دروغگو و ناسپاس است، هدایت نمی‌کند. نه هدایت به راه مستقیم در این جهان، نه به سوی بهشت در جهان دیگر، چرا که خود مقدمات بسته شدن درهای هدایت را فراهم ساخته است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ش، ۱۹، ۳۶۹). امام باقر در این زمینه فرمودند: از دروغ بپرهیزید چه کوچک باشد و چه بزرگ، جدی باشد یا شوخی (کلینی، ۱۳۷۵، ش، ۵، ۲۷۸). از امام حسن عسکری (ع) منقول است: تمام پلیدی‌ها در اتافی قرار داده شده و کلید آن اتاق، دروغ است (خویی، ۱۴۲۹، ق، ج ۱/ ص ۴۰۴). دروغ به معنای فریب دیگران به چیزی است که در نظر او واقعیت ندارد و قرآن شریف به طور موکد سلب ایمان از دروغگو نموده است (مظاهری، ۱۳۸۹، ش، ۴۱۲). در قرآن و سنت دروغ گفتن حرام، بلکه از گناهان کبیره شمرده شده است (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۲، ق، ۳، ۶۰۲). بنابراین در صورتی که دانشجو نوشته دیگری را به اسم خود ارائه کند دروغ عملی است.^۲ هم نسبت به

^۱ . استفتاء از حضرات آیات مدرسی، دوزدوزانی.

^۲ . استفتاء از حضرت آیت الله العظمی دوزدوزانی.

نویسنده و هم نسبت به واگذار کننده و با توجه به حرمت دروغ، واگذاری و تألیف و تکسب از پایان نامه نویسی مصداق دروغ عملی می باشد و از آن جا که دروغ حرام است تکسب از دروغ نیز حرام خواهد بود.

۴-۱-۲-۱- آیات دال بر حرمت تضييع حقوق ديگران

خداوند متعال در آیات زیادی به حق الناس اشاره نموده‌اند و از تضييع حقوق ديگران منع نموده‌اند از جمله این آیات عبارتند از: «ويل للمطففين، الذين اذا اکتالوا على الناس يستوفون، و اذا کالوهم أو وزنوهم يخسرون (مطففين: ۳ تا ۴): وای بر کم فروشان، که چون با پیمانانه از مردم چیزی بگیرند تمام بستانند، و چون چیزی را پیمانانه یا وزن کنند به مردم کم دهند». بنابراین فحوا و مضامین دو آیه مذمت است و آن مذمت مطففین است که حق را برای خود خواهند ولی این حق را برای ديگران رعایت نمی نمایند و این عمل موجب تباهی اجتماع می باشد که مبتنی بر تعادل حقوق متقابل قرار داده شده است که اگر این تعادل نباشد همه چیز فاسدمی گردد (طباطبایی، ۱۳۷۴ ش، ۲۰، ۳۷۹). امام جعفر صادق (ع) می فرماید: خداوند دعای کسی که در شکمش لقمه حرام و یا به گردن او مظالم یکی از عباد باشد اجابت نمی کند (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ۹۰، ۳۲۱). با توجه به آن چه ذکر شد تضييع حق مردم از گناهان کبیره محسوب می شود چه تضييع مال باشد چه جان و چه حق و حقوق. بنابراین پایان نامه نویسی هم از آنجا که موجب می شود که شخص با پایان نامه ای که نوشته ی دیگری است موفق به اخذ مدرک شود و به ناحق به جایگاه اجتماعی که حق دیگری است، دست پیدا کند، عمل وی موجب تضييع حقوق ديگران می شود و کاری است حرام.^۱ لذا تکسب از پایان نامه نویسی که منجر به تضييع حقوق ديگران شده است نیز حرام خواهد بود.

۵-۱-۲-۱- آیات دال بر حرمت تقلب

آیات و روایات بسیاری بر حرمت تقلب دلالت دارد. خداوند متعال در آیه شریفه: «أو یاخذهم فی تقلبهم (نحل: ۴۶) یا آن که در سفر که سرگرم رفت و آمدند ناگاه به مؤاخذه سخت بگیرد»، در مقام تهدید کفار است چرا که با تقلب و مکر، کار ناشایست انجام می دهند، بنابراین وعده عذاب می دهد. قلب به معنای برگرداندن و برگردیدن است و «تقلب» به معنای گردیدن و تصرف در امور است و منظور حرکت در کارهای زندگی است (قریشی بنایی، ۱۳۷۵ ش، ۵، ۴۴۲) یعنی فریب نوسان و خروجشان از کشوری به کشور دیگر را نخورید، زیرا خداوند متعال آنها را احاطه کرده است (مجلسی، ۱۳۶۳ ش، ۱۲، ۲۳۵). مراد از اخذ ایشان در تقلبشان این است

^۱ . استفتاء از حضرت آیت الله العظمی مدرس.

که خدا (و یا عذاب) ایشان را در عین سرگرمی و تقلب در گناهان و مکر با خدا و رسول بگیرد (طباطبائی، ۱۳۷۴، ۱۲، ۳۸۲). از پیامبر اکرم (ص) منقول است: «از ما نیست کسی که با مسلمانی تقلب کند، یا به او ضرر رساند و یا با وی حيله نماید (نوری، ۱۴۰۸ق، ۱۳، ۲۰۱). تهدید و توییخ نسبت به تقلب در آیات و روایات دلالت بر حرمت تقلب دارد. بنابراین تکسب از طریق تقلب نیز حرام خواهد بود. بنابراین طبق نظر برخی از فقها پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران نوعی تقلب بوده و حرام می‌باشد.^۱ (صافی گلپایگانی ۱۱۸۱).

۲-۱- عقل

در جهت استنباط و تخریح حکم تکسب از پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران به ادله‌ی عقلی و قواعد فقهیه می‌توان استناد نمود؛ از مهم‌ترین قواعد جهت استنباط حکم شرعی در این موضوع می‌توان به قواعد ذیل اشاره نمود:

۱-۲-۱- قاعده حرمت اعانه بر ائمه و عدوان

یکی از قواعد مهم فقهیه که می‌تواند در استنباط حکم تکلیفی تکسب از پایان‌نامه‌نویسی بکار گرفته شود، قاعده «حرمت اعانه بر ائمه و عدوان» است. مدارک و مستندات قاعده عبارت است از آیه، روایات، عقل و اجماع (موسوی بجنوردی، ۱۴۰۱ ق، ۲، ۲۲۵). اعانت یعنی یاری دادن جهت صدور فعل حرام که فکری و عملی را شامل می‌شود (فاضل موحدی لنکرانی، ۱۳۸۳، ۱، ۴۵۰). هر چند از اطلاق فقها استنباط می‌گردد که کلمه اعانه از کمک فکری و معنوی یا مساعدت مادی و عملی عام تر می‌باشد و اموری مانند ترغیب، تحریک و... که در حقیقت یک نوع مساعدت فکری و معنوی است، اعانه به حساب آید (محقق داماد، ۱۳۸۳، ۱۷۹). قاعده اعانه بر ائمه با توجه به مؤیداتی که از قرآن، روایات و دلیل عقل دارد؛ غیرقابل خدشه می‌باشد. با توجه به این که از جمله موضوعات خارجی است برای پی بردن به مفهوم آن، باید به عرف مراجعه نمود. به خاطر نبود ملاک واحد در رابطه با مفهوم عرفی، فقهای شیعه از ابتدا تا کنون ضوابط مختلفی در مورد مفهوم عرفی اعانه ارائه داده‌اند که البته با وجود تفاوت در بیان، قابل انطباق بر یکدیگر است (شیخ الاسلامی، ۱۳۹۴، ۱۵۶). مقصود از همکاری و مساعدت بر گناه وقتی است که همراه با قصد باشد، یا به صورتی باشد که در عرف

^۱ . استفتاء از حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی.

معاونت بر آن صدق کند(مقدس اردبیلی، بی تا، ۲۹۷). شیخ انصاری تحقق نتیجه را شرط اعانت بر اثم نمی داند (انصاری، ۱۴۱۵ ق، ۱، ۱۳۶). با استناد به این قاعده، حرمت تکسب از پایان نامه نویسی استنباط می گردد. پایان نامه نویسی برای شخص دیگر بر اساس این قاعده، اعانه بر اثم و عدوان است؛ زیرا این عمل از مصادیق تعاون و همکاری فرد یا افرادی در اثم و عدوان می باشد، چرا که نوشتن پایان نامه برای دیگری منجر به اختلال در سیستم آموزش و پژوهش، خیانت به دانشجو، تضییع حقوق دیگران (حق الناس) و دروغ می شود و همه ی این موارد از مصادیق اثم و عدوان و از معاصی الهی است و از آن جا که اعانه بر اثم و عدوان حرام است و پایان نامه نویسی برای غیر از مصادیق اثم و عدوان می باشد بنابراین جایز نخواهد بود.

۲-۲-۱- قاعده وجوب عدل و انصاف

از قواعد عقلایی قاعده عدل و انصاف است. عدل عبارت است از دادن حق به صاحب حق و انصاف عبارت است از توزیع و تقسیم حقوق و اموال مشتبه به طور یکسان میان دو نفر یا بیشتر (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۲ ق، ۶، ۲۶۵). عدل تشریحی یعنی اینکه در نظام جعل و وضع و تشریح قوانین، همواره اصل عدل رعایت شده و می شود (مطهری، ۱۳۹۸، ۳۶). خداوند متعال در آیات زیادی به صفت عدل و قسط اشاره کرده است (حدید: ۲۵) و به آن فرمان می دهد (نحل: ۹۰). همچنین از حضرت علی (ع) منقول است: عدالت هر چیزی را در جای خود می نهد، در حالی که بخشش آن را از جای خود خارج می سازد. عدالت تدبیر عمومی مردم است، در حالی که بخشش گروه خاصی را شامل است، پس عدالت شریف تر و برتر است (نهج البلاغه: حکمت ۴۳۷). عمل پایان نامه نویسی موجب تضییع حقوق دیگران می شود، زیرا بسیاری از افراد با عمل وی صاحب مدرک شده بدون آن که خود در تحصیل آن تلاشی کرده باشند، در صورتی که بعضی دیگر با تلاش و زحمت خویش این مدرک را تحصیل نموده اند و این خلاف مقتضای عدل و انصاف است و همچنین گاهی موارد با این مدرک، مناصب عالی را کسب نموده و از سایر افرادی که دارای مدرک مشروع می باشند، پیشی می گیرند که این نیز خود بر خلاف عدل و انصاف می باشد و قطعاً مغبوض شارع مقدس است. در نتیجه عدم مشروعیت و عدم جواز پایان نامه نویسی استنباط می شود.

۲-۲-۳- قاعده وجوب حفظ نظام و حرمت اختلال به نظام

حفظ نظام اسلامی از اوجب واجبات است و هرج و مرج و اختلال امور مسلمانان در پیشگاه خداوند از مغبوض ترین امور است (منتظری، ۱۳۶۷ش، ۱، ۳۱۰). واژه نظام در فقه امامیه دارای معانی متفاوتی می باشد از

جمله: «بیضه یا مرکزیت جامعه مسلمین» (صاحب جواهر، ۱۴، ۱۷۵)، «حدود و ثغور یا کیان اسلامی» (خمینی، ۱۳۹۲، ش، ۲۴)، سامان داشتن زندگی مردم و استقرار نظم و عدالت در جامعه، که در اصطلاح به آن «نظام عام یا کلان اجتماعی» گفته می‌شود (ملک افضلی اردکانی، ۱۳۸۹، ۱۱۱). بر همین اساس گروهی از فقها واجبات را به دو بخش واجبات نظامی و غیرنظامی تقسیم می‌کنند؛ واجبات نظامی وجوب آن‌ها جهت حفظ نظام بندگان و واجبات غیر نظامی هر امری که وجوب آن به جهت غرضی است که به اشخاص برمی‌گردد بدون جهت حفظ نظام می‌باشد (آملی، ۱۴۱۳، ق، ۱، ۴۲). به مقتضای ضرورت عقلی به ملاک لزوم حفظ نظم و استقلال و امنیت کشور اسلامی و دفاع از مرزها و حفظ احکام اسلام و عمل به آن و زنده داشتن حدود اسلامی و اجرای آن و بالاخره حفظ دین الهی و استقلال و امنیت کشور اسلام و آزادی مسلمین ولایت عامه برای فقیه جامع الشرائط ثابت می‌باشد. بنابراین، حکومت فقیه جامع الشرائط در زمان غیبت، مانند حکومت امام علیه‌السلام است هر چند که به عنوان ثانوی (حفظ نظام اسلامی) باشد مخصوصاً اگر فقیه توانست و خواست تشکیل حکومت دهد (موسوی خلیلی، ۱۳۸۰، ش، ۵۶۸). اگر نظام اسلامی تشخیص دهد که عملی شرعاً نهی صریح ندارد، اما می‌توان با توجه به مصالح موجود در جامعه، آن را تحت پوشش یکی از اعمال منهی قرار داد و مجازات خواهد داشت (محقق داماد، ۱۳۸۳، ۲۴۶ و ۲۴۷).

اگر بین حفظ نظام و دیگر احکام شخصی یا اجتماعی تراحم واقع شود، حفظ نظام بر آن‌ها مقدم است (باقی زاده و امیدی فرد، ۱۳۹۳، ۱۹۶) و خداوند متعال در قرآن کریم (شوری: ۱۳) بر آن تأکید و سفارش می‌نماید. شاید بتوان گفت امروزه کیفیت حیات و موجودیت هر کشوری به نظام جامع علمی آن کشور بستگی دارد که عمدتاً دو حوزه آموزش پژوهش را در برمی‌گیرد. از نحوه زیست مردم در مسائل فردی و خصوصی گرفته تا مسائل کلان رشد و توسعه هر کشور، به دانش، دانایی و در پی آن توانایی و قابلیت ناشی از آن‌ها برمی‌گردد. براین اساس، یکی از ریشه‌های مشکلات، عقب ماندگی و مسائل هر جامعه ای را باید در میزان کارآمدی یا ناکارآمدی دانش، آموزش و پژوهش آن کشور جست‌وجو کرد (علیخانی، ۱۳۸۹، ۲). بنابراین حفظ نظام آموزشی و پژوهشی با توجه به اهمیت آن از مهم‌ترین واجبات می‌باشد و اختلال در آن حرام می‌باشد. عمل پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران از آن جا که موجب ضربه به سیستم آموزش و پژوهش کشور شده و مسائل فردی و خصوصی و همچنین مسائل کلان رشد و توسعه کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد و موجب اختلال در آن می‌شود پس انجام آن حرام است.

۲- حکم وضعی تکسب از پایان نامه نویسی

حکم وضعی، حکمی است که مقتضای آن الزام، منع یا رخصت نیست و به طور مستقیم انشاء آن از سوی شارع در مورد افعال مکلفین نمی‌باشد (بهرامی احمدی، ۱۳۹۷، ۲۴)، بلکه غیر مستقیم به آن مرتبط می‌باشد. آراء فقیهان معاصر در ذیل مرقوم و با استناد به ادله ذیل حکم وضعی تکسب از پایان نامه نویسی استخراج می‌گردد.

۱-۲- آراء فقهای معاصر شیعه پیرامون حکم وضعی تکسب از پایان نامه نویسی

طبق نظر فقهای معاصر حکم تکسب از پایان نامه نویسی برای دیگران وضعاً حرام است^۱ و کسب درآمد از آن، جایز نیست^۲ و نیز تصرف در مال کسب شده حرام است^۳ و درآمد آن محل اشکال است^۴. بعضی از فقها بر این عقیده‌اند که نویسنده پایان نامه برای دیگران، مستحق اجرت هم نیست^۵. حتی بعضی از فقهاء در این راستا فرموده‌اند دانشجویی که نوشته دیگری را به اسم خود ارائه کند و دانشجویی که تخصص لازم را ندارد و به وسیله پایانه کذائی استخدام می‌شود و جای متخصص را می‌گیرد، حقوقش هم حرام است^۶.

۲-۲- ادله حکم وضعی تکسب از پایان نامه نویسی

از آن جا که حکم تکلیفی تکسب از پایان نامه نویسی عدم جواز و حرمت می‌باشد، می‌طلبید که ابتدا در باب این که حکم تکلیفی (حرمت) دال بر صحت یا فساد معامله است مورد مذاقه و بررسی قرار گیرد. در این مبحث دیدگاه‌های متفاوتی بیان شده است که به طور اختصار به مواردی از آنها پرداخته می‌شود:

۱-۲-۲- دیدگاه عدم فساد معامله به طور مطلق:

بعضی از فقها بر این عقیده‌اند که نه تنها نهی در معاملات موجب فساد آنها نمی‌شود، بلکه حتی این

۱. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی بیات زنجانی.

۲. استفتاء از حضرات آیات خامنه‌ای، مکارم شیرازی، مظاهری.

۳. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی علوی گرگانی.

۴. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی مدرسی.

۵. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی.

۶. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی دوزدوزانی.

نواهی، دلیل صحت آن‌ها نیز می‌باشد، زیرا اگر چیزی امکان تحقق نداشته باشد، تعلق نهی به آن محال و لغو است، چون این تکلیف، تکلیف به امری است که از عهده مکلف خارج است (محسنی والا، ۱۳۹۸، ۲۰). این دیدگاه نظر بیشتر فقهای متأخر است (بحرانی، ۱۳۶۳، ش، ۱۰، ۱۷۶). جناب «علامه حلی» در «تذکره الفقها» در باب شرط مالک بودن و یا ولایت داشتن بایع نسبت به کالا، در پاسخ کسانی که به بیع فضولی اشکالی می‌گیرند و روایت نبوی «لا تبع ما لیس عندک» را دلیل می‌آورند، می‌گویند «النهی فی المعاملات لا یقتضی الفساد» نهی در معاملات مقتضی فساد نیست (علامه حلی، ۱۴۱۴ق، ۱۰، ۱۵). در این راستا به ادله ذیل استناد می‌نمایند:

این گروه معتقدند با استناد به قاعده صحت، حکم به صحیح بودن آن می‌کنند. اصل صحت از جمله اصول عملیه است که مورد جریان آن عمل دیگران است. یعنی بر اساس این اصل، عمل دیگران حمل بر صحت می‌شود و آثار عمل صحیح بر آن مترتب می‌شود و به شک در فساد آن عمل اعتنا نمی‌شود؛ آن عمل چه از عبادات باشد، یا از غیرعبادات مانند معاملات و... (ملکی اصفهانی، ۱۳۷۹، ش، ۱، ۱۰۴). و از طرف دیگر استناد می‌دهند به آیه ی: «یا ایها الذین آمنوا أوفوا بالعقود» (مائده: ۱): ای کسانی که ایمان آورده اید به قراردادهای خود وفا کنید. هر عقدی که بستید وفا به آن لازم است، به عبارت دیگر اوفوا بالعقود، یعنی اوفوا بعقودکم. پس حریت انسان با اوفوا بالعقود درست می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۴۲۴، ق، ۲، ۱۲). بنابراین نهی در معاملات موجب فساد آن‌ها نمی‌شود، بلکه صحیح می‌باشد.

۲-۲-۲- دیدگاه فساد معامله به طور مطلق

بعضی از فقیهان میان حکم تکلیفی حرمت و حکم وضعی بطلان قائل به ملازمه گردیده و در صورت حرمت بیع، آن را باطل دانسته اند (شهید اول، ۱۴۳۰، ق، ۱۱، ۱۵۲). قول مختار در این مبحث دیدگاه فساد معامله به طور مطلق می‌باشد. بعضی از طرفداران نظریه بطلان بر این اعتقادند که منظور از نهی در معامله یاد شده، عدم تملک و عدم صلاحیت مبیع برای مبیع بودن است، به همین دلیل اگر در صورت حرمت معامله، بایع اقدام به فروش مبیع نماید چنین بیعی صحیح نخواهد بود غرض شارع بود زیرا از نهی، عدم تملک و عدم صلاحیت مبیع برای مبیع بودن است نه اینکه فقط بخواهد از اسم بیع نهی کند (مقدس اردبیلی، بی تا، ۸، ۴۶). معتقدین به فساد معامله به طور مطلق جهت اثبات دیدگاه خود به ادله ذیل استناد نموده‌اند:

این گروه معتقدند که اصل اولی در باب معاملات فساد است؛ یعنی اگر معامله ای انجام شد و در صحت آن معامله شک شد در این مورد، علما اصالة الفساد جاری می‌کنند و حکم به فساد آن معامله

می‌کنند(انصاری، ۱۴۱۵ ق، ۴، ۳۴۰)، خواه منشأ شک، جهل به وجود آن در زمان شارع باشد، یا منشأ شک به امضاء و تأیید شارع باشد یا منشأ شک، ماهیت شرعی چیزی در آن قرارداد و معامله باشد. دلیل آن این است که صحت و ترتب اثر بر معامله امر توفیقی است و نیاز به تأیید و امضاء شارع دارد؛ بنابر این اگر معامله جدیدی واقع شد و در صحت آن شک شد، اصله الفساد بر آن بار می‌شود؛ چون که قبول آن معامله و ترتب اثر بر آن، نیاز به تأیید شارع دارد و این معامله حادث است و در قدیم نبوده؛ پس مورد تأیید شارع واقع نشده؛ لذا الان که شک در صحت آن می‌شود «استصحاب عدم جعل صحت» می‌شود (نراقی، ۱۳۸۰ ش، ۱۳).

اکثر فقهای متأخر بر این عقیده‌اند که گرچه اصل اولی در باب معاملات، بدون در نظر گرفتن آیات و روایات، فساد آن است؛ ولی با مراجعه به عمومات آیات و روایات می‌توان حکم به صحت آن معاملات کرد؛ یعنی اگر معامله ای واقع شد و در تحقق عرفی آن معامله شک نبود و دلیل عام یا خاصی بر بطلان آن معامله وارد نشده بود؛ مثلاً مصداق اکل مال به باطل، معامله ربوی، غرری و... نبود، می‌توان حکم به صحت آن معامله کرد و اثر شرعی را بر آن بار نمود فرقی نمی‌کند که این معامله در قدیم وجود داشته یا فعلاً اختراع شده باشد(خمینی، ۱۳۷۶ ش، ۵۹۶). از طرف دیگر معنای اوفوا بالعقود الزام ما هو المشروع است همانطور که بناء عقلا و ارتکازات عرفی در قوانین عقلاء همین طور است. یعنی هر امری که مشروعیت آن قبل از عقد و قرارداد ثابت شده باشد در مورد این چنین اموری «اوفوا بالعقود» همچنین بناء عقلاء می‌گوید اگر آن‌ها مورد قرارداد و عقد قرار گیرند لازم الوفاء می‌باشند. لذا در مواردی که شک در صحت و فساد عقدی وجود دارد مثلاً معلوم نیست سیگار کشیدن حلال است یا حرام نمی‌توان به «اوفوا بالعقود تمسک نمود (شبیبری زنجانی، ۱۳، ۴۴۵۲).

ادله دیگری که در این زمینه می‌توان به آن استناد نمود قاعده حرمت اکل مال به باطل است. آیه‌ای که در این زمینه می‌توان به آن تمسک کرد آیه شریفه: «یا ایها اولین آمنوا لا تأکلوا أموالکم بینکم بالباطل (نساء: ۲۹)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید اموال یکدیگر را به باطل (و از طریق نامشروع) نخورید». این آیه در واقع زیر بنای قوانین اسلامی را در مسائل مربوط به «معاملات و مبادلات مالی» تشکیل می‌دهد و به همین دلیل فقهای اسلام در تمام ابواب معاملات به آن استدلال می‌کنند، آیه هرگونه تصرف در مال دیگری که بدون حق و بدون یک مجوز منطقی و عقلانی بوده باشد ممنوع شناخته شده و همه را تحت عنوان «باطل» که مفهوم وسیعی دارد قرار داده است. «باطل» در مقابل «حق» است و هر چیزی را که به ناحق و بی هدف و بی پایه باشد در برمی‌گیرد (مکارم شیرازی، ۳، ۱۳۷۱ ش، ۳۵۶). پیامبر(ص) در روایتی می‌فرماید: هر کس مالی حرام کسب کند، خدا نه صدقه او را می‌پذیرد و نه بنده آزاد کردن... و آن چه از وی پس از مرگش بر

جای بماند، توشه‌ی راه جهنم او خواهد بود (جرعاملی، ۱۴۱۶ ق، ۱۱، ۱۴۵).

طبق آیه ی "لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل" باطل عبارت است از آن حرکت و اقدامی که با اهداف اسلامی و با اهداف مشروع در زندگی بشر مغایر است (چیت ساریان، ۱۳۹۲، ۸۲). لذا بر اساس آیه مذکور نهی از اکل مال به باطل نشان دهنده بطلان معامله می‌باشد. میان حرمت تکلیفی تکسب از پایان‌نامه‌نویسی و حکم وضعی بطلان ملازمه می‌باشد. اگرچه اصل اولی در باب معاملات، بدون در نظر گرفتن آیات و روایات، فساد آن است؛ در این خصوص با مراجعه به عمومات آیات و روایات می‌توان حکم به بطلان آن معاملات کرد؛ یعنی اگر معامله ای واقع شود و در تحقق عرفی آن معامله شک نباشد؛ مثل تکسب از پایان‌نامه‌نویسی و دلیل عام بر بطلان آن معامله موجود باشد؛ زیرا پایان‌نامه‌نویسی مصداق اکل مال به باطل است، مصداق تعاون بر اثم است، خلاف قانون است و غیره، می‌توان حکم به بطلان آن معامله کرد فرقی نمی‌کند که این معامله در قدیم وجود داشته یا فعلاً اختراع شده باشد. بنابراین نهی در معاملات به حسب ذاتی و اولیه دلالت بر حرمت فعل و به حسب دلالت التزامی دال بر بطلان آن فعل است؛ لذا تکسب از پایان‌نامه چون بر خلاف موازین قانونی^۱، بر خلاف نظر اساتید و امتحان‌گیرندگان است.^۲ و نیز پایان‌نامه‌نویسی برای دیگران مصداق کمک بر گناه و موجب تضییع حقوق دیگران است.^۳ همچنین این کار نوعی تقلب بوده، لذا حرام می‌باشد.^۴ و وقتی هم حرام شد چون مسئله از مصادیق معاملات است لذا مصداق اکل مال به باطل است پس تصرف در مال کسب شده هم حرام است.^۵

بنابراین تکسب از پایان‌نامه حرام و از مصادیق اکل مال به باطل است که در قرآن از آن نهی شده است پس تصرف در مال کسب شده هم حرام می‌باشد و درآمد آن محل اشکال است.^۶ و مستحق اجرت هم نیست.^۷

۳- جایگاه تکسب از پایان‌نامه نویسی در حقوق موضوعه ایران

در حقوق موضوعه ایران، مقتن نیز این عمل را تحت عنوان تقلب، جرم انگاری کرده و برای آن

۱. استفتاء از حضرات آیات نوری همدانی، علوی گرگانی، مظاهری.

۲. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی علوی گرگانی.

۳. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی مدرس.

۴. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی.

۵. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی علوی گرگانی.

۶. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی مدرس.

۷. استفتاء از حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی.

مجازات‌هایی در نظر گرفته است:

طبق ماده واحده قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی مصوب ۱۳۹۶: تهیه، عرضه و یا واگذاری آثاری از قبیل رساله، پایان‌نامه، مقاله، طرح پژوهشی، کتاب، گزارش یا سایر آثار مکتوب و یا ضبط شده پژوهشی - علمی و یا هنری اعم از الکترونیکی و یا غیر الکترونیکی توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به قصد انتفاع و به عنوان حرفه یا شغل - با هدف ارائه کل اثر و یا بخشی از آن توسط دیگری به عنوان اثر خود، جرم بوده و مرتکب یا مرتکبان علاوه بر واریز وجوه دریافتی به خزانه دولت مشمول مجازات به شرح زیر می‌باشند:

۱- ارتکاب جرم توسط شخص حقیقی مشمول مجازات جزای نقدی درجه ۳ و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه ۶ است.

۲- در صورت ارتکاب جرم توسط شخص حقوقی علاوه بر مجازات مرتکبان و مدیران و گردانندگان مربوطه - مجازات شخص حقوقی حسب مورد مطابق مواد (۲۰)، (۲۱) و (۲۲) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱/۲/۱۳۹۲ تعیین می‌گردد.

معاونت در جرایم مذکور مستوجب حداقل مجازات مقرر است.

جرایم حسب مورد توسط، کمیته‌های انضباطی دانشجویان، هیأت‌های انتظامی اعضای هیأت علمی، هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری و یا دادسرا و دادگاه ویژه روحانیت رسیدگی می‌شود. مراجع فوق بدو ملکف به سلب هرگونه امتیاز مادی و یا معنوی مترتب بر آن و ملغی‌الاثربودن هرگونه مدرک تحصیلی، پایه، مرتبه علمی، رتبه و یا عناوین مشابه علمی، می‌باشند.

تهیه متقلبانه آثار علمی و هنری از جمله جرایم مطلق به شمار می‌رود. این دسته از جرایم را از این منظر مطلق (صوری) نامیده‌اند که وصف مجرمانه صرفاً به صورت یا ظاهر رفتار تعلق گرفته و در ترتب مجازات، اخذ نتیجه زیان‌بار منظور نشده است. علی‌رغم ضروری بودن احراز سوء نیت خاص در مورد این جرم، تحقق آن منوط به وقوع نتیجه خاصی در بیرون نیست. در نتیجه به صرف تهیه، عرضه و یا واگذاری متقلبانه آثار علمی و هنری، رکن مادی لازم برای تحقق جرم تهیه متقلبانه آثار علمی و هنری محقق گشته و هر چند از حیث رکن روانی، تحقق این جرم منوط به وجود سوء نیت خاص قصد انتفاع است، لیکن از حیث رکن مادی، خواه فرد در عالم واقع از این کار منتفع گردد و خواه منتفع نگردد، تاثیری در تحقق یا عدم تحقق جرم مذکور نخواهد گذاشت. موید این ادعا نیز عبارات به کار رفته در صدر ماده واحده قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی است (پوربافرانی و همکاران، ۱۳۹۹، ۷۳ و ۷۴). بنابراین عمل پایان نامه

نویسی از جنبه حقوقی جرم می‌باشد.

نتایج

طبق نظر فقهای معاصر در صورتی که طبق مقررات، تألیف پایان نامه از وظایف دانشجو می باشد، واگذاری و تألیف آن برای دیگری جایز نیست و حرام است و کسب درآمد از آن، جایز نیست و مستحق اجرت نیز نمی‌باشد. با استناد به آیات و روایات دال بر وجوب تبعیت از قانون، وجوب عدل و انصاف، حرمت اعانه بر اثم، حرمت دروغ و حرمت تضییع حقوق دیگران و ادله عقلی وجوب حفظ نظام و حرمت اخلال به آن و تقلب، حکم تکلیفی آن حرام می‌باشد. از آن جا که از مصادیق معاملات است لذا مصداق اکل مال به باطل است، بنابراین تصرف در مال کسب شده حرام و کسب درآمد از این طریق جایز نمی‌باشد. در حقوق موضوعه ایران نیز، مقنن این عمل را تحت عنوان تقلب، جرم انگاری نموده و برای آن مجازات‌هایی در نظر گرفته است.

منابع

- قرآن کریم.
-زهج البلاغه.
- ۱-ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۳). من لا یحضره الفقیه. قم: جماعه المدرسین فی الحوزة العلمیه بقم مؤسسه النشر الاسلامی.
- ۲-ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۴). ثواب الاعمال و عقاب الاعمال. قم: الشریف الرضی.
- ۳-امامی، سیدحسن (بی تا) (۱۳۷۵). حقوق مدنی. تهران: انتشارات اسلامی.
- ۴-آملی، محمد تقی (۱۴۱۳). مکاسب و البیع. قم: جماعت المدرسین فی الحوزة العلمیه بقم، مؤسسه النشر الاسلامی.
- ۵-انصاری، مرتضی بن محمد امین (۱۴۱۵). مکاسب. قم: المؤتمر.
- ۶- آهنگران، محمدرسول؛ حق‌نواز، ابوالحسن (۱۳۹۵). مبنای فقهی مشروعیت قوانین با رویکرد قرآنی، فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، دوره ۱۳، شماره ۴۶، ص ۳۰-۱۱.
- ۷-باقی زاده، محمد جواد؛ امیدی فرد، عبدالله (۱۳۹۲). ضرورت حفظ نظام و منع اختلال در آن در فقه امامیه، فصلنامه علمی-پژوهشی شیعه‌شناسی، دوره ۱۲، شماره ۴۷، ص ۲۰۰-۱۷۰.
- ۸-بحرانی، یوسف بن احمد (۱۳۶۳). الحدائق الناظره فی احکام العترة الطاهرة. قم: جماعه المدرسین فی الحوزة العلمیه بقم، مؤسسه النشر الاسلامی.
- ۹-بستانی، فاطمه (۱۳۹۲). نگاهی اخلاقی به مسأله پایان نامه نویسی برای دیگران، یک بی اخلاقی سه ضلعی. نشریه شهر قانون، شماره ۷، ص ۳۸-۳۷.

- ۱۰- بهرامی احمدی، حمید (۱۳۹۷). قواعد فقه. تهران: دانشگاه امام صادق، تهران، چاپ دوم.
- ۱۱- پوریافرانی، حسن؛ حیدریان دولت آبادی، محمد جواد؛ باقری قوام آبادی، علیرضا (۱۳۹۳). جرم تقلب در تهیه آثار علمی. ۲- پورشافی، هادی، ۱۳۹۳، پژوهش و نگارش علمی، با رویکرد پایان نامه نویسی، آوای نور، تهران، چاپ اول.
- ۱۳- چیت سازیان، مرتضی (۱۳۹۲). نهی در معامله و تاثیر آن در استنباطات فقهی (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه شهید مطهری، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
- ۱۴- حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۱۶ق). تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، موسسه آل البيت (ع)، قم.
- ۱۵- حسن پور، مهدی (۱۳۹۷). بررسی سرقت علمی در پایان نامه‌ها و رساله‌ها و راه‌های جلوگیری از آن (پایان نامه کارشناسی ارشد).
- ۱۶- خمینی، روح الله (۱۳۷۶ق). البیح، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، تهران.
- ۱۷- خمینی، روح الله (۱۳۸۱ش). توضیح المسائل (امام و مراجع)، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. دفتر انتشارات اسلامی، قم.
- ۱۸- خمینی، روح الله (۱۳۹۲ش). ولایت فقیه امام، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران.
- ۱۹- خوبی، سید ابوالقاسم (۱۴۲۹ق). محاضرات فی الفقه جعفری، موسسه دائره معارف الفقه الاسلامی، قم.
- ۲۰- شبیری زنجانی، موسی، کتاب نکاح، موسسه پژوهشی رای پرداز، قم.
- ۲۱- شریفی، محسن؛ اوحدی، عبدالرضا (۱۳۹۸). الزامات هدفمندسازی پایان نامه‌ها و رساله‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها و موسسات آموزشی و پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- ۲۲- شهید اول، محمد بن مکی (۱۴۳۰ق). موسوعه الشهید الاول، مکتب الاعلام الاسلامی، قم.
- ۲۳- شیخ الاسلامی، محمد علی (۱۳۹۴). واکاوی معنا و مفهوم اعانه بر اثم در آرای فقها ی امامیه، مطالعات اسلامی: فقه و اصول، سال چهل و هفتم، شماره صدویکم،
- ۲۴- صاحب جواهر، محمد حسن بن باقر، جواهر الکلام (ط- القدیمه)، دار احیاء التراث العربی، بیروت.
- ۲۵- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۴ش). ترجمه تفسیر المیزان. محمدباقر موسوی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، قم، چاپ پنجم.
- ۲۶- طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۱۲ق). تفسیر جوامع الجامع. ابوالقاسم گرجی، حوزه علمیه قم، قم، چاپ اول.
- ۲۷- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۵ش). ترجمه تفسیر جوامع الجامع، علی‌الحمدی، آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد مقدس، چاپ اول.
- ۲۸- طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه تفسیر مجمع البیان، حسین نوری همدانی، فراهانی، تهران، چاپ اول.
- ۲۹- طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، احمدحبيب عاملی، داراحیاءالتراث العربی، بیروت.
- ۳۰- علامه حلی، حسن بن یوسف (۱۴۱۴ق). تذکره الفقهاء، مؤسسه آل البيت (ع) لاحیاء التراث، قم.
- ۳۱- علیخانی، علی اکبر (۱۳۸۹). شیوه‌های تحول و بهبود آموزش عالی و پژوهش در ایران با تحلیلی بر برخی مطالعات انجام شده، فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران، سال سوم، شماره یک.

- ۳۲-فاضل موحدی لنکرانی، محمد (۱۳۸۳.ه.ش). قواعد الفقهیه، قم، مرکز، چاپ اول.
- ۳۳-فدایی عراقی، غلامرضا (۱۳۷۴). تحلیلی بر روش‌های تهیه پایان‌نامه‌های دوره کارشناسی ارشد و دکتری، نشریه پژوهش‌ویرنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره نهم.
- ۳۴-قریشی بنابی، علی اکبر (۱۳۷۵.ه.ش). تفسیر احسن الحدیث، بنیاد بعثت، مرکز چاپ و نشر، تهران، چاپ دوم.
- ۳۵-کلاهی، علی اصغر؛ فرسار، احمد رضا؛ مولوی نجومی، مرضیه؛ کلاهی، سوسن؛ ملک افضلی، حسین (۱۳۸۲). مقایسه کیفیت پایان‌نامه‌های دکتری عمومی پزشکی، دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور در سال‌های تحصیلی ۷۰-۷۱ و ۷۷-۷۸، مجله پژوهشی حکیم، دوره ششم، شماره دوم.
- ۳۶-کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۳.ه.ش). الکافی (اسلامیه)، دار الکتب الاسلامیه، تهران.
- ۳۷-کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۷۵.ش). اصول کافی (ترجمه کمره ای)، اسوه، قم، چاپ سوم.
- ۳۸-مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳.ق). بحار الانوار، دار احیاء التراث العربی، بیروت.
- ۳۹-مجلسی، محمد باقر (۱۳۶۳.ه.ش). مرآة العقول، دارالکتب الاسلامیه، تهران.
- ۴۰-محسنی والا، رضا (۱۳۹۸). صحت و بطلان قاچاق کالا و ارز از دیدگاه فقه و حقوق اسلامی، فصلنامه مطالعات فقهی و فلسفی، دوره دهم، شماره یک.
- ۴۱-محقق داماد، مصطفی (۱۳۸۳). قواعد فقه (بخش جزایی)، مرکز نشر علوم اسلامی، تهران.
- ۴۲-مروج، حسین (۱۳۷۹.ه.ش). اصطلاحات فقهی، بخشایش، قم.
- ۴۳-مطهری، مرتضی (۱۳۶۹). ختم نبوت، صدرا، تهران.
- ۴۴-مطهری، مرتضی (۱۳۹۸). عدل الهی، صدرا، تهران، چاپ پنجاه و دوم.
- ۴۵-مظاهری، حسین (۱۳۸۹.ه.ش). توضیح المسائل، موسسه فرهنگی مطالعاتی الزهراء، اصفهان.
- ۴۶-مغنیه، محمدجواد، (۱۴۲۴.ه.ق). التفسیر الکاشف، دار الکتب الاسلامی، قم.
- ۴۷-مقدس اردبیلی، احمد بن محمد، زبده البیان فی احکام القرآن، مکتبه المرتضویه، تهران.
- ۴۸-مقدس اردبیلی، احمد بن محمد، مجمع الفائده و البرهان فی شرح ارشاد الازهان، جامعه المدرسین فی الحوزة العلمیه بقم. موسسه النشر الاسلامی، قم.
- ۴۹-مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱.ه.ش). تفسیر نمونه، دار الکتب الاسلامیه، تهران، چاپ دهم.
- ۵۰-مکارم شیرازی ناصر (۱۴۲۴.ه.ق). کتاب النکاح، مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، قم.
- ۵۱-ملک افضلی اردکانی، محسن (۱۳۸۹). آثار قاعده حفظ نظام، حکومت اسلامی، سال پانزدهم، شمار چهارم.
- ۵۲-ملکی اصفهانی، مجتبی (۱۳۷۹.ه.ش). فرهنگ اصطلاحات اصول، عالمه، قم، چاپ اول.
- ۵۳-منتظری، حسینعلی (۱۳۶۷.ه.ش). مبانی فقهی حکومت اسلامی، کیهان، قم.
- ۵۴-موسوی بجنوردی، سید محمد (۱۴۰۱.ق). قواعد فقهیه، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره) موسسه چاپ و نشر عروج، تهران، چاپ سوم.
- ۵۵-موسوی خلخالی، سید محمد مهدی (۱۳۸۰.ه.ش). حاکمیت در اسلام، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر

انتشارات اسلامی، قم.

۵۶- مومن قمی، محمد (۱۳۸۷). قوانین ثابت و متغیر، نشریه فقه اهل‌البیت، شماره ۵۶.

۵۷- نراقی محمد بن احمد (۱۳۸۰ ه.ش). مشارق الاحکام، کنگره بزرگداشت محققان ملا مهدی و ملا احمد نراقی، قم..

۵۸- نوری، حسین بن محمد تقی (۱۴۰۸ ه.ق). مستدرک الوسائل، موسسه آل‌البیت (ع) لاحیاء التراث، بیروت.

۵۹- نیلی، محمدرضا؛ نصر، احمدرضا؛ اکبری، همت‌الله (۱۳۸۶). بررسی کیفیت پایان‌نامه‌های دوره کارشناسی

ارشد، دو ماهنامه علمی-پژوهشی دانشور رفتار، سال چهاردهم، شماره بیست‌وچهارم.

۶۰- هاشمی شاهرودی، محمود (۱۳۸۲ ه.ق). فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل‌بیت علیهم‌السلام، دایره المعارف

فقه اسلامی بر مذهب اهل‌بیت (علیهم‌السلام)، قم.